

V. fejezet

Néhány szóban az Erdélyi Tankönyvtanácsról

Ahhoz, hogy az erdélyi magyar nyelvű tankönyvkiadás mai helyzetéről pontos képet alkothassunk, előbb tisztáznunk kell, hogy a tankönyvfogalom melyik értelmezését fogadjuk el. Az erősen leszűkített fogalom, miszerint csak az oktatásirányítás (tanügyi minisztérium) által engedélyezett könyvek tekinthetők tankönyvnek, a vizsgálat során félrevezető, felemás képet eredményezhet, különösen akkor, ha a könyvek a kisebbségi helyzetben tanuló diákok számára készülnek. A kulturális és azon belül az oktatási autonómia hiányában bármennyire is jó szándékú a szaktárca, a hiányzó intézményes háttér miatt lehetetlenné válik a nemzetiség kultúrájának és nyelvének megfelelő tantervezés és tankönyves építkezés. A rendszerváltás utáni romániai oktatásirányítás erősen központosított, jellemzői közé tartozik, hogy a tervezés az egységes (román) kultúrára és nyelvre épít, tankönyvellátási gyakorlatában pedig tovább él a korábbi rendszerben meghonosított ingyen használatú tankönyv, ami a szociális előnyök mellett számos esetben minőségi korlátot és a választék, a tanár számára felkínált változatok korlátozását is jelenti. Ezért tartottuk, tartjuk szükségesnek, hogy az oktatás tartalmának, eszközeinek tervezésekor, fejlesztésekor számoljunk a könyvek kisebbségi helyzetből fakadó többletfunkcióival, és csak olyan tankönyvfogalomban gondolkodjunk, mely az ismeretgyarapítási funkció mellett a kultúrahordozó, azonosság tudatot, közösségi érzést és önbecsülést kiteljesítő szerepét is betöltheti.

Az elmúlt évtizedek tapasztalata azt mutatja, hogy ezeket a feladatokat nem lehet a mindenkori hatalommal való egyezkedés nyomán megoldani. Az 1989 előtti egytankönyves rendszer nem tette lehetővé sem azt, hogy közismereti tankönyvet valamely nemzetiség nyelvén írjanak meg (az anyanyelv, irodalom és az *Ének-zene* könyvek kivételével), sem azt, hogy a központilag engedélyezett könyveken kívül a tanítók, tanárok más könyveket is használhassanak. A korabeli vizsgarendszer miatt a tankönyvkiadó nemzetiségi szerkesztősége

tagjainak vigyázniuk kellett a fordításként megjelenő könyvek szöveghűségére, a román nyelvű szöveggel való teljes azonosságra, hisz számos esetben a felvételi vizsga a tankönyv szövegének sorok, betűk szerinti visszaadásának pontosságától függött.

A rendszerváltást követően a román oktatási minisztérium külföldi szakemberek bevonásával hároméves munka eredményeképpen kidolgozta a közoktatási reformtervezetét. Ezzel egyidejűleg új tanterveket tettek közzé, és pályázatokat írtak ki új tankönyvek engedélyezésére, illetve iskolai használatra való megvételére. A magyar és általában a nemzetiségek nyelvén folyó oktatás számára csak a nyelv és irodalom tankönyveinek tanterveit hirdették meg, ezeket is néhány év késéssel, a reformtervezetben nem pontosították, hogy az anyanyelvükön tanuló kisebbségi diákok milyen tankönyvet használhatnak. Ebben az időszakban (1990 és 1999 között) még működött az állami tulajdonú tankönyvkiadó (Editura Didactică și Pedagogică) magyar (nemzetiségi) szerkesztőisége, ám a kiadó egyre inkább teret (piacot) vesztett az újonnan alakult román kiadókkal szemben, tankönyvkínálata azokra az évfolyamokra korlátozódott, melyeket még nem értek el az évfolyamról évfolyamra meghirdetett tantervek. Ebben a helyzetben alakult meg 1993 augusztusában az Erdélyi Tankönyvtanács (ET), amely civil szakmai szervezetként magára vállalta az új tankönyvek kidolgozásával, szerkesztésével, nyelvi és szakmai lektorálásával és (a későbbiekben, 1997-től) a kiadásával járó szervezés munkáját. Az alapítók – a köz- és felsőoktatásban tanító pedagógusok, illetve tankönyvszerkesztők – a feladatkörök meghatározásakor a következő főbb területeket jelölték meg:

1. Az ET feladatköre kiterjed az oktatás minden szintjére és formájára, így az alaptantervbe foglalt tantárgyak, illetve a főiskolai és egyetemi oktatás tankönyvei mellett a Tanács fokozott figyelmet fordít a kisebbségi helyzetből fakadó sajátos ismeretek tankönyveinek és oktatási segédleteinek készítésére, az anyanyelvi műveltséget, illetve a román nyelv tanulását segítő kiadványokra, a helyismereti tankönyvekre, a magyar nép hagyományaihoz, kultúrájához kötődő könyvekre, a zenei anyanyelv elsajátítását segítő munkák megjelentetésére, illetve a szakoktatás és a speciális oktatás tananyagainak készítésére.

2. Az ET ösztönzi és támogatja azoknak a szerzőknek a munkáját, akik magyar tankönyvek, oktatási segédletek, főiskolai és egyetemi jegyzetek, módszertani munkák írására vállalkoznak.

3. Bemutatósorozatban (kis példányszámban) kiadja az elkészült munkákat, ezeket az iskolákba is eljuttatja ismertetés, kipróbálás céljából.

4. Felkérésektől függetlenül feladatának tekinti, hogy folyamatosan szakmai véleményt nyilvánítson a megjelenő tankönyvekről és oktatási segédletekről, azok iskolai használhatóságáról. Szakmai véleményét a pedagógusok, a tanulók és a szülők tájékoztatása céljából nyilvánosságra hozza.

5. Az ET feladatának tekinti az egységes magyar irodalmi, tudományos és műszaki nyelv, illetve a közérthető és egyértelmű, a diák életkori sajátosságainak megfelelő nyelvezet, kifejezőmód használatának szorgalmazását, és ennek érdekében támogatja a különböző szakterületek, tantárgyak szókincsének, terminológiájának gyűjtését és szótár formájában való kiadását.

Az ET működése

Az ET szakmai felügyeletét a Kuratórium látja el, melynek tagjait – szakmai kompetencia alapján – a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének Elnöksége kéri fel, a kurátorok munkáját társadalmi munka gyanánt végzik.

A Kuratórium évente pályázatot hirdet az oktatásban szükséges köz- és felsőoktatási könyvek elkészítésére. Elfogad, illetve véleményeztet pályázatokat a meghirdetett témakörökön kívül is, amennyiben azok hozzájárulnak az oktatás minőségének javításához.

A kéziratok, elkészült tankönyvek és oktatási segédletek véleményezésére, a készülő munkák szakirányítására a Kuratórium a Tanács lektori testületének tagjait kéri föl. A kurátorok és a lektorok kiválasztásában annak a szempontnak kell érvényesülnie, hogy az illetők a tankönyvek és jegyzetek készítésében, lektorálásában, illetve nyelvi és módszertani kérdésekben jártas, nagy tapasztalattal rendelkező pedagógusok legyenek, akik az oktatás minden szintjét és formáját képviselhetik, és az adott tárgykörben szakszerű, pártatlan véleményt nyilváníthatnak. Azokban az esetekben, amikor valamely

szakterület kéziratához nem sikerül hazai (erdélyi) lektort, véleményezőzt felkérni, a Kuratórium magyarországi vagy más régióbeli szakembereket is felkérhet a munka elvégzésére.

Az ET szakmai műhelye a szerkesztőség, melyben szakképzett szerkesztők dolgoznak. A szerkesztőség feladata a beküldött kéziratok, tervezett munkák véleményezésre való előkészítése, a szerzők, szakirányítók és lektorok közötti kapcsolattartás, a javasolt változtatások, javítások bevezetése, szerkesztési és műszaki szerkesztési feladatok ellátása, a kis példányszámot igénylő könyvek (bemutatósorozatok, egyetemi jegyzetek és tankönyvek, tanári, tanítói kézikönyvek, módszertani munkák stb.) nyomdai előkészítése, sokszorosítása, az elkészült munkák elektronikus és nyomtatott formában való tárolása, a könyvek iskolákba juttatása, a tankönyvtár meglévő anyagának ápolása és állandó bővítése (kézikönyvek, lexikonok, értelmező szótárak és szakszótárak, tankönyvek és egyetemi jegyzetek, kották, tanári kézikönyvek gyűjtése). A tankönyvtár anyaga a könyvek szakmai és terminológiai ellenőrzését szolgálja. A szerkesztőség foglalkozik a szakterminológiai gyűjtemények összeállításával, elektronikus formában való tárolásával, a szótárak szerkesztésével és kiadásra való előkészítésével is.

Az ET pályázati felhívásaira már az első években több száz pedagógus jelentkezett, és a beküldött kéziratokból egyre több, a mai napig is használható, sikeres tankönyv, egyetemi jegyzet, oktatási segédlet, szakszótár és tanári kézikönyv született meg. Mivel a korábbi években Románia a legerzártabb országok közé tartozott, a pedagógusok nem tájékozódhattak sem a modern pedagógiai módszerekről, sem a más országokban kiadott tankönyvekről. Ezen a helyzeten az ET több nagyszabású nemzetközi tankönyvkiállítás szervezésével próbált segíteni. Ezek a kiállítások jó alkalmat szolgáltatottak a hazai pedagógusok és szerkesztők számára, hogy felvehessék a kapcsolatot a magyarországi, felvidéki, kárpátaljai és délvidéki magyar kollégáikkal, valamint az újonnan alakult román tankönyvkiadók munkatársaival, az egyidejűleg szervezett oktatási fórumok pedig lehetőséget nyújtottak a hazai (Oktatáskutató Intézet) és külföldi oktatáskutatókkal, tankönyves szakemberekkel való találkozásra, a romániai, valamint a magyarországi fejlesztési tervek (a

román közoktatási reform, a magyar nemzeti tanterv tervezésének fázisai, a magyarországi tankönyvfejlesztési projektek stb.) megismerésére. Az első tankönyvkiállítás a kolozsvári Szépművészeti Múzeum Király utcai épületének termeiben, 1993. december 6-án nyílt meg. A kiállítás szervezésében nagy segítséget jelentett az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, a Nemzeti Tankönyvkiadó, az Oxford University Press munkatársainak személyes részvétele. A kiállítás előtti napokban a Kolozs megyei hatóságok azzal az indoklással, hogy a magyar könyvek nagyobb arányban szerepelnek, mint a romániai magyarság számaránya, megpróbálták betiltani a rendezvényt, ám a Szépművészeti Múzeum igazgatónöje nem vette figyelembe a tiltó szót, így a megnyitó előtti napon kolozsvári középiskolai és egyetemi tanárok, valamint a külföldi vendégek segítségével sikerült sok ezer tankönyvvel megtölteni a múzeum nyolc termét. Az OPKM munkatársai szerint a rendezvény talán a legnagyobb magyar tankönyvkiállítás volt.

Hasonlóan fontos és emlékezetes esemény volt a Sepsiszentgyörgyön, 1995 nyarán, a Székely Múzeumban szervezett kiállítás, mellyel egyidejűleg Illyefalván oktatási fórum keretében találkoztak a felvidéki, kárpátaljai és délvidéki magyar pedagógusok, tankönyves szakemberek. Itt született meg az az elhatározás, hogy az Erdélyi Tankönyvtanács mintájára a többi határon túli régióban is tankönyvtanács alakul, és ezek munkáját a magyar oktatási minisztériumban létrehozott Tankönyv- és Taneszköz Tanács fogja koordinálni.

Az ET-nek sikerült kapcsolatot teremtenie a román közoktatási reform tervezőivel és a tankönyves fejlesztéseket összehangoló iroda munkatársaival, és ezzel lehetőség nyílt magyar nyelvű tankönyvek készítésére és iskolába juttatására, és ettől kezdve a civil szervezet az erdélyi magyar nyelvű tankönyvkiadás meghatározó szakmai műhelyévé vált.

1996-ban szükségessé vált az elkészült tankönyvek és egyetemi jegyzetek kiadásának támogatása. Ekkor, a magyar oktatási minisztérium segítségével sokszorosító műhely alakult a kis példányszámú (100–500 példányban megjelenő) munkák kiadására. Az első (1996) megjelent munka Szilágyi N. Sándor *Hogyan teremtünk világot* c. egyetemi jegyzete volt, ezzel egyidejűleg egy tankönyvtörténeti

szempontból is figyelemre méltó ábécéskönyv is elkészült, Csicsó Antal *Apró ábécé*-je, mely a csángó gyermekek román nyelvi tudására és a csángó nyelvjárásban elsajátított magyarnyelv-ismeretére alapozva próbálta segíteni a Bákó környéki településeken élő csángó gyermekek anyanyelvi képzését.

A tankönyvtanács nem próbálta átvenni a román hatóságok törvényben megszabott kötelezettségeit, munkaterveiben a kötelező tanterves előírásoknál sokkal szélesebb körben igyekezett szolgálni a magyarul tanuló diákokat, és ez a kisebbségi helyzetből adódó többletfunkciók felvállalásában is megnyilvánult.

Az ET tankönyvfejlesztési tervei a következő területekre terjednek ki:

1. a román közoktatási tantervek alapján magyarul és esetenként fordításban készülő könyvek;
2. a magyar nyelvű oktatás saját tanterv alapján készülő tankönyvei: *a) Ének-zene; b) Magyar nyelv és irodalom; c) A magyar nép története; d) Magyar népi kultúra;*
3. a magyar nyelvű speciális oktatás (hallássérültek, diszlexiások, halmozottan hátrányos helyzetű tanulók) tankönyvei;
4. a magyar nyelvű szakoktatás és zenei oktatás tankönyvei;
5. szakterminológiai gyűjtemények készítése román–magyar, illetve román–magyar–angol változatban;
6. a román nyelvű oktatásban résztvevő magyar nemzetiségű diákok anyanyelvápolási könyvei;
7. a magyar nyelvű felsőoktatás számára készülő főiskolai és egyetemi jegyzetek, valamint tankönyvek;
8. az azonosságtudat fejlesztésére és a magyar kultúra ápolására készített oktatási segédletek, tankönyvek: népzenei gyűjtemények, mozgásos gyermekjátékok, illetve gyermekdalok és játékok gyűjteménye, a magyar népzene alapuló zenekönyvek, irodalmi szöveggyűjtemények stb.

Az Erdélyi Tankönyvtanács és a tankönyvek

(Az ET Kuratóriumának tiltakozó levele az iskolákba küldött tartalmilag hibás, nyelvrontó tankönyvek kapcsán, 2005. január)

Az Erdélyi Tankönyvtanács 1993-ban azért jött létre, hogy ösztönözze tantervek és magyar tankönyvek írását, hogy szakértők bevonásával segítse az eredetiben vagy a románból való fordítással készülő tankönyvek, egyetemi jegyzetek és más oktatási anyagok szakmailag és nyelvileg kifogástalan megírását, és hogy megalapozott, pártatlan véleményt nyilvánítson a már megjelent tankönyvekről. Ilyen jellegű segítő közreműködését minden érdekelt félnek felajánlotta: a minisztériumnak, a szerzőknek és fordítóknak, a kiadóknak. Ez az ajánlat nem terjed ki a kimondottan kiadói és nyomdai munkálatokra: ezekről a kiadóknak maguknak kell gondoskodniuk.

Volt, aki élt ezzel a felajánlással, volt, aki nem. Mivel azonban az Erdélyi Tankönyvtanácsnak nincs hatósági jogköre, és így senkit nem kényszeríthet arra, hogy biztosítsa a tankönyvek megfelelő színvonalát, tudomásul kell vennie, hogy jó szándékú ajánlata ellenére az utóbbi időben a minisztérium is, a kiadók is, a szerzők és fordítók is kellő szakmai garancia nélkül sorozatosan jelentetnek meg olyan tankönyveket (főképpen fordításokat), amelyek alkalmatlanok az oktatásra, vagy éppen károsan befolyásolhatják a tanulók nyelvhasználatát, kompromittálják magát a magyar oktatást.

Ebben a helyzetben az Erdélyi Tankönyvtanács nem tehet mást, minthogy cím szerint is megnevezze azokat a tankönyveket, amelyeket megalapozott szakértői vélemények alapján alkalmatlannak vagy károsaknak tart a magyar oktatásban, és ismételten felhívja a figyelmet a megoldandó problémákra. Ezt azért is meg kell tennie, mert egyébként a közvélemény cinkosságot feltételezhet a Tankönyvtanács és azok között, akik a használhatatlan tankönyveket kiadták. (A közvélemény nyilvánossága számára jelezzük, hogy korábban is az ET kezdeményezte annak a levélnek a megírását, amelyben a 2. osztályos környezetismeret-tankönyv visszavonását kértük a Minisztériumtól.)

1. Az oktatási törvény előírásainak és az RMDSZ programjában megfogalmazott törekvéseknek sem felelnek meg a IV–VIII. osztály számára kiadott ún. „kisebbségi” román nyelv és irodalom tankönyvek (EDP és Corvin Kiadó). Ezek teljesen alkalmatlanok arra, hogy a magyar iskolákban hatékonyan lehessen oktatni az államnyelvet, és ez fokozza a magyar tanulók hátrányos helyzetét.

2. A 9. osztály számára kiadott két magyar nyelv és irodalom tankönyv közül az egyiket (T3 Kiadó) ki kell egészíteni, hogy a nyelvi ismereteket is magába foglaló tantervnek megfeleljen, a másikat (Stúdium Kiadó) sürgősen teljes egészében át kell dolgozni, hogy tartalmát és kivitelezését tekintve is használható legyen.

3. Haladéktalanul meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy a magyar nemzetiségű gyermekek a zenei anyanyelvüknek megfelelő ének-zene tankönyveket használhassanak a közoktatás minden szintjén. Az iskolákból vissza kell vonni az 1998-ban fordításban készült ének-zene tankönyveket, és törvényes szinten kell biztosítani az anyanyelvükön tanuló diákok jogát a saját kultúrájukra épülő tankönyvek használatához.

4. A nemzetiségi tanulók tankönyveiben az illető nemzet kulturális környezetének megfelelő, a hagyományokból adódó nyelvi, képi elemeket kell használni. A magyar tannyelvű könyvek nem válhatnak a román tanulók számára elkészült tankönyvek „hű másaivá”, magyar szavakban megjelenített tükörképeivé. A kisgyermekek tankönyveiben föllelhető kell hogy legyen a gyermeki lét és anyanyelvi kultúra összes eleme: a magyar közmondások, szólások, kiszámolók vagy gyermekdalok, a felsőbb korosztályok számára pedig lehetővé kell tenni, hogy megismerkedjenek a magyar tudomány- és technikatörténet jelentős eredményeivel, személyiségeivel.

5. Vissza kell vonni vagy sürgősen át kell dolgozni, nyelvileg, tartalmilag rendbe kell tenni a következő tankönyveket:

– Matematika tankönyv az 1. osztály számára – Aramis Kiadó;

– *Környezetismeret* tankönyv a 2. osztály számára – Aramis Kiadó;

– *Történelem* tankönyv a középiskolák 9. osztálya számára, a magyar változatot a Corvin Kiadó gondozta az EDP (Editura Didactică și Pedagogică) román nyelvű könyve alapján;

– *Biológia* tankönyv a 9. o. számára, Aramis Kiadó.

6. Akadálytalanná és a hatóság számára is természetessé kell tenni a magyar nyelven írott tankönyvek pályáztatását és használatát. Csak az eredeti és a nem szolgálai fordított, hanem megfelelően adaptált tankönyvek képesek a tantervek esetleges hibáit, belső ellentmondásait is korrigálni.

7. A jelenlegi pályáztatási és tankönyv-engedélyezési gyakorlat lehetetlenné teszi az erdélyi magyar tankönyvszerzők és szerkesztőségek munkáját, és elriasztja a magyarországi szakembereket és szerkesztőségeket a közös munkától. Külön pályázatot kell kiírni a magyar nyelvű tankönyvekre, és biztosítani kell azok szakszerű elbírálását, engedélyeztetését, ellentétben az idei év gyakorlatával, amikor a pályáztató szakhatóság nem fogadott el magyar nyelven megírt munkákat.

8. Megoldást kell találni arra, hogy az újraindulás nehézségeivel küszködő szakoktatás is kapjon megfelelő magyar nyelvű tankönyveket. Az elmúlt tizenöt évben a minisztérium egyetlen ingyen használatú szakoktatási tankönyvet sem rendelt. Ehhez és más tankönyvek írásához, megjelentetéséhez is természetessé és intézményessé kell tenni az együttműködést magyarországi szerzőkkel és kiadókkal. Erre egy korábbi miniszteri rendelet és a kormányközi megállapodás alapján is meg volt, és reméljük, hogy meg is van a lehetőség.

9. Meg kell szüntetni a jelenleg érvényben levő tankönyvellátási gyakorlat minőségellenes feltételrendszerét, amely gátolja a tudásszinthez igazodó minőségi oktatói munkát. Azzal, hogy a tankönyv beszerzési ára kizáró feltétellé vált, a pályáztatás a kiadók közötti – sok esetben tisztességtelen – konkurenciaharcra alakult. Ennek eredményeként mind a román, mind a magyar tannyelvű oktatást számos, tartalmilag

és kivitelezésében is jó minőségű tankönyvtől fosztották meg. A múlt évben (2004-ben) az illetékesek a magyar tankönyvek minőségi hiányosságait és késését akkor is a fordításokra szükséges idő hiányával magyarázták, amikor megfelelő színvonalú (magyar nyelven vagy fordításban készült) könyvek között választhattak, amelyeket az utóbb megrendelt könyvek áránál olcsóbban kínáltak a kiadók.

10. Az anyanyelvükön tanuló magyar diákok számára hátrányt jelent, hogy részükre nem rendelnek minden (tanterv szerint kötelező) tantárgyból könyvet. Az elmúlt években a pályázattal és megrendeléssel foglalkozó illetékesek felelőtlenül jártak el, amikor a pedagógusok véleményét figyelmen kívül hagyva minőségileg elfogadhatatlan tankönyveket küldtek – nagy késéssel – ingyen használatú tankönyvként az iskolákba.

Fontosnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy az eredeti tankönyvek írása, a fordítások és átdolgozások ellenőrzése az oktatás egyéb elemeivel együtt a kulturális autonómia minimumát jelenti. Ehhez azonban szükségesnek tartjuk a magyar oktatás minisztériumi szakmai képviselőinek erősítését, és egy olyan szakmai háttérintézmény megteremtését, amely arra képzett, főállású szakemberekkel lehetne a romániai magyar közoktatás szolgáltató intézménye.

A kérés aláírói: dr. Péntek János, az MTA külső tagja, egyetemi tanár, a kuratórium elnöke; dr. Gyenge Csaba, az MTA külső tagja, egyetemi tanár; dr. Néda Árpád, egyetemi docens; dr. P. Dombi Erzsébet, egyetemi docens; dr. Fóris-Ferenczi Rita, egyetemi adjunktus; Burus Siklódi Botond, az RMPSZ főtitkára; Balla Júlia, középiskolai tanár; Baka Judit, ny. tanítónő, tankönyvszerző és Székely Győző, tankönyvszerkesztő.